

TÜRKİYE'DEKİ İNSAN HAKLARI SAVUNUCUSU KURULUŞLARI DESTEKLEMELİK VE SAVUNMAK İÇİN AVRUPA BİRLİĞİ YEREL STRATEJİSİ

Haklarını savunma olanağına ve gücüne sahip bir sivil toplum, her demokratik sistemin en hayati bileşenidir. 2010 yılında Avrupa Birliği'nin Türkiye'deki İnsan Hakları Savunucularını (İHS¹) destekleyen ve savunan yerel stratejisi AB İnsan Hakları Savunucuları Kılavuz İlkeleri² baz alınarak hazırlanmış ve 2012, 2015 ve 2016 yıllarında da güncellenmiştir. Daha öncekilerde de olduğu gibi bu en son güncelleme de, Türkiye'deki İnsan Hakları Savunucularının sağladığı bilgiler ışığında hazırlanmış ve Türkiye tarafından akredite edilmiş AB diplomatik misyonları tarafından uygun bulunmuştur. Bu belge, başarısız 15 Temmuz darbe girişiminden sonra çok daha zorlaşmış olan Türkiye'deki İnsan Hakları Savunucularının genel durumunun izlenmesi ve en önemlisi, İnsan Hakları Savunucularına destek verilmesi konusunda ilgili olarak, AB İnsan Hakları Savunucuları Kılavuz İlkelerini uygulayacak AB Misyonları için operasyonel kuralları göstermektedir.

Bağlam

Başarısız 15 Temmuz darbe girişiminin hemen akabinde Türk hükümeti 20 Temmuz'da olağanüstü hal (OHAL) ilan etmiş ve kanun hükmünde kararnamelerle (KHK) ve idari karar mekanizmalarıyla olağanüstü kararlar almıştır. AB Misyonları³ son aylarda, sorunlarını ve karşılaştıkları zorlukları tartışmak için İnsan Hakları Savunucularıyla düzenli olarak toplantılar yapmaktadır. İnsan Hakları Savunucuları, Türkiye'de, başarısız 15 Temmuz 2017 darbe girişiminden öncesinde dahi insan haklarını korumanın giderek zorlaştığı o ortama göre bugün, OHAL önlemleri nedeniyle çok daha kötüleşen koşullardan ötürü ciddi endişe içindedirler. Bu toplantılardan çıkan sonuçlar şöyle özetlenebilir:

İfade özgürlüğü giderek zorlaşmaktadır. Özellikle de mevzuatın gelişigüzel ve kısıtlayıcı bir şekilde yorumlanması, siyasi baskı, görevden almalar, medya kuruluşlarının kapatılması ve gazeteciler aleyhine sıklıkla açılan davalar oto-sansüre yol açmaktadır. Gergin siyasi ortam ve OHAL önlemleri, medyada ve internette ifade özgürlüğünü kısıtlayan bir ortamın oluşmasına neden olmakta ve eleştirel görüşler üzerinde baskı yaratmak için de hakaret yasası ve diğer benzer suçlamalar devreye sokulmaktadır.

Polisin gösterilerde orantısız güç kullanması da dâhil, toplanma hürriyeti yasayla ve uygulamada kısıtlanmaktadır.

Anayasa **dernek kurma özgürlüğünü** teminat altına almıştır. Ancak darbe girişiminden sonra birçok dernek ve vakıf kanun hükmünde kararnamelerle kapatılmış ve bazı vakalarda da mal varlıklarına el konulmuştur. Diğer dernekler ve vakıflar benzer bir akıbete uğramamak için oto-sansür uygulamaktadır. Türkiye'deki mevcut mevzuat, haklara dayalı STK'lara özel kişilerin bağış yapmalarını özendirici yapıya sahip değildir. Dolayısıyla sivil toplum, kamu projelerinin hibe kaynaklarına bağımlı ve bunun karşısında güçsüzdür. Büyük sayıda sivil toplum kuruluşu, kapatma davalarıyla, cezalarla, kısıtlamalarla ya da kamu kuruluşlarının ayırımı uygulamalarıyla karşı karşıya kalmaktadır. Halihazırda devam eden çok sayıda davanın yanı sıra, birçok İnsan Hakları Savunucusu aleyhine son zamanlarda yeni soruşturmalar da açılmıştır. Türkiye'de İnsan Hakları Savunucularının, üst düzey yetkililerin verdikleri beyanlar yoluyla sindirilmesine halen devam edilmektedir. Mevcut ortamda, OHAL'den kaynaklanan sorunlar nedeniyle Türkiye'de İnsan Hakları Savunucularının durumu daha da kırılğan hale gelmiştir.

Yargının bağımsızlığı ve kuvvetler ayrılığı ilkesi zedelenmiş ve yargıçlar ile savcılar büyük bir siyasi baskı altına alınmıştır. Yaygın şekilde görevden almalar yargı kadroları arasında çalışma kapasitesini etkilemektedir.

İşkencenin ve kötü muamelenin önlenmesiyle ilgili raporlar ciddi endişeler yaratmaktadır. Ulusal İnsan Hakları Kurumları'nın ulusal önlem mekanizmaları henüz faaliyete geçirilememiştir. Kişisel dokunulmazlık büyük bir kaygı yaratmaktadır.

Temmuz 2015'ten bu yana güneydoğuda şiddetin tırmanması, insan hakları ihlalleri açısından ciddi sıkıntılar yaratmıştır. Yetkililer, terörle mücadele için PKK'ya karşı kapsamlı bir askeri ve güvenlik harekati başlatmışlardır. Kürt sorununun çözüme bağlanmasıyla ilgili sürece son verilmiştir. **Terörle mücadele önlemleri** tehdide yanıtın orantılılığı konusunu gündeme getirmektedir.

¹ İnsan Hakları Savunucuları teriminin tanımı gerek bireyleri ve gerekse kuruluşları kapsar

² <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/GuidelinesDefenders.pdf>

³ AB Misyonları terimi gerek AB Delegasyonlarını ve gerekse AB Üye Ülkelerin Büyük Elçiliklerini kapsar

Düşünce, vicdan ve din hürriyeti, halen açıklığa kavuşturulmamış sorunlardır. Türkiye, zorunlu askerlik konusunda vicdani ret hakkını tanımayan tek Avrupa Konseyi üyesidir. Ruhban sınıfının eğitimi, tanınması ve tüzel kişiliği, yabancı uyruklu ruhban personelinin çalışma izinleri de halen çözüm bekleyen sorunlar arasındadır. Zorunlu din dersleri sorununun çözümlenmesi konusunda da Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi hükümleri yol gösterici olmalıdır.

Ayrımcılığın önlenmesi konusunda 6 Nisan 2016 tarihinde Ulusal İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Yasası kabul edilmiştir. Yasa tam olarak yürürlüğe girdiğinde kurulacak olan yeni kurum, potansiyel insan hakları ihlalleri hakkında re'sen soruşturma başlatma yetkisine sahip olacaktır. Bu yeni Kurum, Paris İlkeleri çerçevesinde işlevsel, yapısal ve mali bağımsızlığını sağlayacak şekilde tasarlanabilmelidir. Aynı şekilde, Birleşmiş Milletler İşkenceye Karşı Sözleşme Ek İhtiyari Protokolü (OPCAT) tarafından da zorunlu kılınan bir Ulusal Önleyici Mekanizma olarak yetkisini tam anlamıyla kullanabilmesi için yasal/hukuki, yapısal ve mali açıdan bağımsız olabilmelidir. Etnik, dini gruplar, azınlıklar ve toplumsal cinsiyet çeşitliliğini savunan gruplar, sosyal hayatta ve istihdamda ayrımcılık yapıldığına dair vakaları raporlamaya devam etmektedirler. **Lezbiyen, eşcinsel, biseksüel, transseksüel ve interseksüel** bireylerin (LGBTI) temel haklarına saygı gösterilmesi konusu ana bir sorun olmaya devam etmektedir.

Erkek ve kadın eşitliği konusundaki yasal ve kurumsal çerçeve tamamdır. Ancak, kadının geleneksel rolünün ön plana çıkartılıp teşvik edilmesi, yasanın ve mevzuatın uygulanmasının etkisiz kalması, resmi ağzların toplumsal cinsiyet eşitliğinin özüne zarar veren beyanlarda bulunmaları ve bu konudaki hizmetlerin kalitesinin düşük olması, kadınlara karşı ayrımcılığın ve toplumsal cinsiyet bazlı şiddetin ana sorun odakları haline gelmesine yardımcı olmaktadır. Kadın cinayetleri ciddi bir problem olmayı sürdürmektedir. Eğitimde toplumsal cinsiyet eşitsizliği, özellikle de erken yaşta evlilik ve çocuk işçi istihdamı gibi nedenlerle okuldan ayrılma vakalarında büyük çapta yaygındır. **Çocuk hakları** konusunda da, genel olarak politika, mevzuat, koordinasyon ve izleme bağlamında oldukça sınırlı bir ilerleme kaydedilebilmiştir.

Türkiye'deki İnsan Hakları Savunucularının desteklenmesi ve savunulması için AB faaliyetleri

1. AB Misyonları ve benzer düşüncede olan (örneğin ABD, Kanada, Norveç, İsviçre, Avustralya gibi) ülkeler arasında güçlendirilmiş koordinasyon ve bilgi alışverişi

Türkiye'deki AB Misyonları, insan haklarıyla ve Türkiye'deki İnsan Hakları Savunucularıyla ilgili en son gelişmeleri görüşmek üzere insan hakları irtibat noktaları seviyesinde aylık bazda toplanırlar. Bu misyonlar, AB Misyonlarının, İnsan Hakları Savunucularının ve söz konusu faaliyetlerinin tanıtılıp teşvik edilmesiyle ve savunulmasıyla ilgili ortak faaliyetlerini koordine etme konusunda hangisi müsaitse ve ilgiliyse, Misyon Başkanlarına ve Yardımcılarına rapor ederler. Bu faaliyetlerin koordinasyonu konusundaki liderlik AB Delegasyonu tarafından üstlenilir. İnsan hakları olaylarıyla ilgili bilgilerin veri tabanında güncellenmesi, tüm AB misyonlarının ortak görev ve sorumluluğudur.

AB İnsan Hakları Savunucusu İrtibat Görevlisinin ya da başka herhangi bir AB Misyonunun dikkatine getirilen herhangi bir İnsan Hakları Savunucusuna uygulanan bir baskı olayı ve yine bu tür olaylarla ilgili her türlü raporlar, bu konuda takip edilecek yolun/faaliyetin tartışılmasını kolaylaştırmak için hiç zaman geçirmeden WhatsApp ve/veya e-posta kanalıyla tüm AB Misyonlarındaki insan hakları irtibat görevlilerine duyurulur. AB Misyonları görülmekte olan davaların gözlemine yönelik faaliyetlerini daha da takviye edecek, insan hakları irtibat noktaları arasında konuyla ilgili raporları paylaşacak, ve davalara gözlemci olarak katıldıklarını gösteren duyuruları kamuoyuyla paylaşacaklardır.

Uygulama takvimi: *hemen*

2. İnsan Hakları Savunucularının durumu için izlenecek yollar

AB Misyonlarının yukarıda bahsedilen düzenli toplantıları dışında AB İrtibat görevlisi yine aynı şekilde İnsan Hakları Savunucularının durumunu, son gelişmeleri ve insan haklarını ve İnsan Hakları Savunucularını koruma konusunu tanıtılıp teşvik edilmesi ve teminat altına alınması konusunda AB'nin üstlenebileceği rolü görüşmek üzere İnsan Hakları Savunucularını ve Sivil Toplum Kuruluşlarını AB Misyonlarıyla ve benzer düşüncedeki ülkelerin Misyonlarıyla yılda en az dört kez olacak şekilde düzenli olarak toplantı yapmaya davet edecektir. Bu toplantılar Ankara'da veya İnsan Hakları Savunucularının daha büyük risk altında olacağı bölgelerde yapılacaktır.

AB Misyonları, insan hakları savunucularına karşı açılan davalarda duruşmaları takip edip gözlemlemek konusundaki çabalarını arttıracaklardır. Üye ülkelerin sırayla hareket etmesine olanak sağlamak için Avrupa Birliği Savunucuları (EUD) tarafından bir takvim hazırlanacaktır.

Misyonların, duruşmalardaki gözlemlerini sosyal medya üzerinden paylaşımları teşvik edilmektedir.

Spesifik herhangi bir insan hakları ihlali ya da İnsan Hakları Savunucularına herhangi bir tehdit söz konusu olduğunda, izlenecek en uygun yolun ne olduğunu görüşmek üzere AB Misyonları insan hakları irtibat noktaları ile İnsan Hakları Savunucuları arasında önceden planlanmamış toplantılar düzenlenebilir. İnsan Hakları Savunucuları da yine aynı şekilde ister Ankara'da ister Türkiye'nin herhangi başka bir yerinde önceden planlanmamış toplantı düzenlemek konusunda kendilerini serbest hissetmelidir; AB Misyonları toplantıların tutanaklarının Türkçeye çevrilmesini sağlayacaktır. Bu toplantılar OHAL dönemi süresince düzenli olarak yapılmaktadır.

Uygulama takvimi: *hemen*

3. İnsan Hakları Savunucularıyla ilgili sorunları yetkililer seviyesinde gündeme getirmek, bu faaliyetlerin ve yapılan takip işlemlerinin görünürlüğünü arttırmak

Gerekli görüldüğünde ve ilgili AB/Türkiye ikili görüşmeleri (örneğin siyasi kriterler toplantıları, alt-komite toplantıları, ikili AB Üye Ülke/Türkiye diyalogları) öncesinde, AB tarafı bu konuda sergileyeceği duruşu belirlemek üzere, İnsan Hakları Savunucularından en son gelişmelerle ilgili bilgileri talep edecektir. AB siyasi ve diplomatik temsilcileri ile İnsan Hakları Savunucuları arasındaki toplantıların raporları uygun olan durumlarda AB Misyonlarındaki insan hakları irtibat noktaları grupları arasında paylaşılacaktır. AB politikaları hakkında daha fazla görünürlük sağlanması ve İnsan Hakları Savunucularının Türk toplumundaki çalışmaları hakkındaki farkındalığın artırılması için ilgili konular hakkında söz konusu İnsan Hakları Savunucularının da mutabakatları alındıktan sonra bu toplantıların sosyal medya kanalları üzerinden duyurulması önerilmektedir.

AB Misyonları, İnsan Hakları Savunucularının faaliyetlerinin engellenmesiyle ilgili raporları değerlendirecektir ve İnsan Hakları Savunucusunun faaliyetinin gereksiz yere engellenmesi durumunda da diplomatik girişimler ve/veya söz konusu faaliyetle ilgili engellemelerin hızla ve tamamen kaldırılmasını sağlamak için bildirimlerde bulunma dahil gerekli başvuruları ve işlemleri yapacaktır. AB Misyonları, yapılan işlemler hakkında İnsan Hakları Savunucularına bilgi verecektir.

AB Misyonları, İnsan Hakları Savunucuları ve merkezi ve yerel yönetimler arasındaki diyalogu kolaylaştırmak için gerekli çalışmaları koordine edecektir. Mevcut sorunlar ve zorluklar hakkındaki farkındalığı artırmak ve güven ortamı oluşturmak için ortak seminerler, çalıştaylar veya konferanslar düzenleyecektir.

Uygulama takvimi: *hemen*

4. İnsan Hakları Savunucularının tanınması ve görünürlüğü – AB Misyonlarının ortak girişimleri

AB Misyonları, İnsan Hakları Savunucularının çalışmalarının tanınması ve görünürlüklerinin artırılması için koordinasyon faaliyetlerini güçlendirecektir. AB Misyonları, İnsan Hakları Savunucularıyla yapılan düzenli ve program dışı toplantılara ek olarak, İnsan Hakları Savunucularının ofislerine ve organizasyonlarına bireysel ve ortak ziyaretler düzenleyecekler ve İnsan Hakları Savunucuları tarafından düzenlenen etkinliklere katılım sağlayacaklardır. AB Misyonları, İnsan Hakları Savunucularının duruşmalarına katılım dışında, tutuklu ya da göz altında olan İnsan Hakları Savunucularını ziyaret edeceklerdir.

AB Misyonları, insan haklarının, temel özgürlüklerin ve özellikle de Türkiye'deki İnsan Hakları Savunucularının faaliyetlerinin özendirilmesine yönelik mevcut tanıtım araçlarına ek olarak varsa daha başka verilebilecek her türlü ek destek olanaklarını da koordine edeceklerdir. İnsan hakları irtibat noktalarının toplantıları, risk altında olan İnsan Hakları Savunucularına acil yardım konuları, Demokrasi ve İnsan Hakları için Avrupa Aracı (DİHAA) ve AB Misyonlarının ikili destek programları da dahil her konuda bilgi alışverişi ve koordinasyonun güçlendirilmesi için bir platform olarak kullanılacaktır.

Gereken durumlarda ek hukuki/yasal destek bütçesi de ayrılacaktır. İlgili tüm bilgiler, AB Misyonlarının web sayfalarında yayınlanacaktır.

AB Misyonları, muhtemel destek araçları hakkındaki bilinirliği ve farkındalığı artırmak için Türkiye'deki İnsan Hakları Savunucularıyla gerekli tüm bilgileri paylaşacaklardır. Bu bilgilerin bazıları sosyal medya üzerinden de kamuoyuyla paylaşılacaktır.

AB Misyonları, Türkiye'deki İnsan Hakları Savunucuları (İHS) ile AB üye ülkelerden mevkidaşları arasındaki bire bir iletişimi kolaylaştıracaktır. AB üye ülkelerde düzenlenen seminerlere, konferanslara ya da brifinglere AB Misyonları kanalıyla mümkünse Türkiye'den İnsan Hakları Savunucuları da davet edilmelidir.

AB Misyonları, Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) fonlarının sivil toplum kuruluşları üzerindeki etkilerini görülecek ve bu programların, İnsan Hakları Savunucuları üzerindeki etkilerini maksimize etmek için yollar arayacaktır. AB Misyonları, bu fonların, ilgili lehdar Türk kuruluşları ve/veya Bakanlıkları tarafından kullanılmalarını da yakından takip etmek zorundadırlar.

Uygulama takvimi: hemen

5. İnsan Hakları Savunucuları hakkında Özel Raportör da dahil Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyinin özel uygulama usulleri için destek

AB ile Üye Ülkeleri ve Türkiye arasındaki siyasi diyalog bağlamında bakıldığında, AB tarafı, Özel Raportörün, İnsan Hakları Savunucularını ülkelerinde ziyaretini özendircektir. Gerekli bilgileri sağlamak ve irtibat ve iletişimi kolaylaştırmak suretiyle de Tematik Avrupa Konseyi, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı ve BM mekanizmalarının, Türkiye'deki İnsan Hakları Savunucuları tarafından kullanılmasını teşvik edecektir.

Uygulama takvimi: hemen

6. Tehlike Altındaki İnsan Hakları Savunucularına Yardım

Risk altındaki İnsan Hakları Savunucularına yönelik mevcut acil mali yardım fonu hakkında daha fazla bilgi için <http://www.eidhr.eu/side-panels/human-rights-defenders/small-grants> adresine bakınız.

Avrupa Demokrasi Bağışları desteği için online başvuru adresi: <https://www.democracyendowment.eu/support/>

AB Misyonları, İnsan Hakları Savunucuları için İrtibat Görevlisi olarak Maria Ververidou'yu atamıştır. İnsan Hakları Savunucuları, gerektiğinde acil yardım alabilmek için AB İrtibat Görevlisiyle hızla iletişime geçebilecektir. AB Misyonları, uygun görülen bu gibi her vakayı bireysel olarak ele alıp inceleyecektir.

AB İrtibat Görevlisi İletişim Bilgileri: Sn. Maria Ververidou

Telefon: +90 312 459 87 00 /

Maria.VERVERIDOU@eeas.europa.eu

İnsan Hakları Odak Noktası: Sn. Ireneusz Fidos

Telefon: +90 312 459 87 00 / +90 530 311 00 30

ireneusz.fidos@eeas.europa.eu

İnsan Hakları Savunucuları, İrtibat Görevlisiyle iletişime geçtiğinde, insan hakları ihlalleriyle ve suçlularla ilgili mümkün olduğu kadar açık ve net gerçeğe dayalı güvenilir bilgiler vermelidir. İnsan Hakları Savunucularının raporlamaları, uluslararası raporlama standartlarını izleyebilir. Örnek rapor için BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliğine başvurulabilir: <http://www.ohchr.org/EN/Issues/SRHRDefenders/Pages/Complaints.aspx>

7. AB Üye Ülkeleri büyük elçilikleri, spesifik hukuki yükümlülüklerinin ve uygulamalarının yanı sıra, İnsan Hakları Savunucularıyla ilgili, koruma ve/veya acil durum vizesi verilmesi gerektirebilecek olan insan hakları ihlal vakalarını hızla ve zaman geçirmeden incelemeye hazır ve kararlı olduklarını teyit etmektedirler. AB büyük elçiliklerinin ilgili görevlileriyle ilgili iletişim bilgilerini görmek için lütfen Ek'e bakınız.

Uygulama takvimi: *hemen*

8. İnsan Hakları Savunucularına ve sivil toplum kuruluşlarına ilgili bilgilerin dağıtımı

İnsan Hakları Savunucuları Hakkında AB Kılavuz İlkeleri ile Demokrasi ve İnsan Hakları için Avrupa Aracı (DİHAA) konularında daha fazla bilgi için, AB Delegasyonunun ana sayfasına bakabilirsiniz (<http://avrupa.info.tr/eu-and-human-rights.html>). AB Kılavuz İlkeleri Türkçeye çevrilecek ve tüm AB Misyonlarının sayfalarında yayınlanacaktır.

AB tarafı, Türkiye ile AB ve yine Türkiye ile AB üye Ülkesi arasındaki diyalog bağlamında ilgili görüşmelerin niteliği konusunda İnsan Hakları Savunucularını bilgilendirmeye devam edecektir

AB ayrıca, teklif isteme yöntemini kullanmak suretiyle, İnsan Hakları Savunucuları için mali destek sağlama konusundaki olasılıkları kamuoyuna duyurmaya devam edecektir.

Yıllık Ülke Raporu, AB Delegasyonunun web sitesinde yayınlanacak ve gerek İnsan Hakları Savunucularına ve gerekse sivil toplum kuruluşlarına dağıtımı sağlanacaktır.

Uygulama takvimi: *hemen*

